

ВІСТНИК

(Nachrichtenblatt
des Bundes
zur Befreiung der Ukraina)

Союза визволення України

Виходить що тижня в неділю.

Річна передплата виносить 10 К., 10 Мар., 2 Дол., 4 рублі,
піврічна 5 К., 2 рублі, квартална 3 К., 1·20 рублі. ∴ Ціна
сього числа 30 сот., 10 коп.

Редагує Комітет.

Видає і відповідає за редакцію: **Волод. Біберович.**
Адреса редакції: Wien VIII., Josefstädterstraße 79, II. Stiege,
Tür 19. Адміністрація: Tür 6.

Менших рукописей і віршів не звертаєть ся; з приводу того не входить ся в ніяку переписку.

III. рік. Ч. 5—6.

Відень, 16 січня 1916.

Ч. 65—66.

„Україна“.

„Східно-європейською Будучністю“, часопису для німецьких завдань на Сході й південнім Сході, називаємо ми часопись, з якою виступаємо з отсим чи- слом перед суспільність.

„До найважніших питань, котрі порушила сві- това війна та значінне котрих тепер вбиваєть ся в свідомість усіх нас величезним полумінним письмом, належать питання Сходу й південного Сходу Європи. Ми досі не пізнали ваги рішень, яка належить ся сій найбільшій політичній сфінксовій загадці.

„Як що занедбаємо ми стати по братерськи по боці народів європейського Сходу й південного Сходу, котрі звертають ся до благословенств нашої куль- тури і сподівають ся свого ратунку тільки від від- вернення від півазійської московщини, ся короткозо- рість може стати для нас фатальною.

„Не можемо знати, які правнодержавні й полі- тичні розвязки принесе безпосередньо ся війна, але ми бачимо виразно вказаний шлях, яким ми й му- симо йти на будуче: нести на Схід здобутки куль- тури Німеччини, її роботящість й її підпорядкован- ність законови, праву й моралі, що визволює народи, та через Балкан подати руку нашим болгарським і турецьким приятелям до спільного простування на- перід.

„Приладити та знести камінці на се могутне діло, се завданне „Східно-європейської Будучности“.

Такими словами виражають „у дорогу“ перше чи- сло свого журналу товариство німецьких пособників українських визвольних змагань „Україна“ й „Това- риство наддунайських і балканських країв у Німеч- чині“ (Donau und Balkanländerverein in Deutschland — „Dubvid“). Замість задуманого зразу органу, присвя- ченого виключно українським справам, для якого ледви чи такий легкий був би доступ до кругів, не-

познайомлених з українською справою або байдужих до неї, замість „Української Часописи“ маємо „Східно- європейську Будучність“, на якій українська справа тільки виграє.

Наскільки можна думати по першім числі, часо- пись у більшості присвячена виясненню української справи. Рівнорядність статей, в яких обговорюєть ся поруч української справи з ріжних боків також так важне для Німеччини й Австро-Угорщини питання торговельних взаємин зі Сходом і справи балканських держав, які викликали таке незвичайне загальне за- інтересованне, промощує шлях українській справі в нові круги. Згадана рівнорядність статей улекшить нераз зрозумінне, які великі торговельні й політичні користи поведе за собою визволення українських зе- мель з московського ярма

З нашого боку протягом цілої української історії не було ні- яких об'явів ворожнечі до німецького народу, зате від початків нашої історії до сьогодні тягнеть ся непереривний ряд проявів дружніх зносин не тільки культурного, але й політичного характеру. Затіснили

ся наші симпатії, коли деякі круги в Німеччині усвідомили собі й небезпеку від спільного ворога німецького й українського народу

Два народи, які не сусідують з собою безпосередньо, отже й не мають ніякої площі тертя, два народи, з яких одному прийдесть ся ще довго-довго запозичувати культурні здобутки та вчити ся в другого, вже з природи річи не можуть бути ворогами. Українці висмівали всеславянську дурійку ще тоді, коли російський вплив був всесильний у Болгарії. Сьогодні Болгаре вже вилічені на все з мрій про всеславянське братерство. Та з другого боку географічні, господарські й політичні відносини роблять Українців і Німців природними приятелями. Чим довше триває війна, тим ширші круги тих у Німеччині, котрі бачуть небезпечнішого ворога в Росії ніж в Англії. А рівночасно з тим сьогодні сливе вже загально прийнята думка в Німеччині, що першою й найважнішою цілю Росії було прилучення останніх українських земель, які не стогнали ще під московським кнутом, а жили надією бодай у будучности користати з повної рівноправности в Австро-Угорщині. Не потрібно зазначувати, якою грозою являється вже навіть для недалекої будучности Німеччини Росія, ся часть світа в собі, коли від теперішньої війни й національних суперечностей не розлетить ся Росія на свої складові части.

Витаючи як найщиріше появу органу німецьких пособників українських визвольних змагань „Україна“ й бажаючи Товариству як найкращих і найвидатніших успіхів для добра обох заприязнених на-

цій, вважаємо незайвим підкреслити, що наша мета покривається заразом з забезпеченням інтересів Німеччини й Австро-Угорщини на Балкані та з забезпеченням будучности союзників центральних держав: Болгарії й Туреччини. Дуже вимовно потверджує сю гадку промова провідника румунського русофільства Таке Йонеску в румунським парламентах. Одним реченням пояснив він причину, чому Румунія досі не стала по боці центральних держав. Якби Румунія здобула в війні Бесарабію, сказав Таке Йонеску, то для її оборони потребує румунська держава мати в сусідстві самостійну Україну, а не безмірного колюса Росію. Іншими словами порадив Таке Йонеску відірвати від Росії Україну, а Румунія стане по стороні центральних держав.

Хай ідуть події шляхом, який не минучий. Українці свідомі великої культурної місії, яку сповняє німецький нарід, і вдячні тим німецьким кругам, що з повним зрозумінням відносять ся до української справи. Українці не тільки далекі від того, щоби стати по боці ворогів Німеччини або хоч допустити в себе всеславянську дурійку, але й сподіються ся помочи в визволенню українських земель

Підкреслене інтересів Німеччини в як найкращім рішенню українського питання може тільки збільшити щирість взаїмних відносин Українців і Німців. І витаючи сьогодні початок нової доби українсько-німецьких взаємин, кличемо: Хай живе „Україна“! Честь і слава тим вибранцям німецького народу, котрі завязали новий сильний вузол приязни межи німецьким й українським народом.

Maestoso

Гра - ють тру - би над Дні - стром,
Кров жи - ва пли - ве ру - слом, Слав - ні
Стріль - ці Сі - чо - ві - ї Во - ро - гам не -
суть по - гром. Гей, гей, гей, гей!
Мо - ска - лям не - сучь по - гром. Смерть, по - гром!

Пісня з великих днів.

Слова й мелодія

Олександра Колесси.

Присвячено Українським Січовим Стрільцям.

1.

Грають труби над Дністром,
Кров жива пливе руслом,
Славні Стрільці Січові
Ворогам несуть погром!
Гей, гей, гей, гей! — Москалям несуть погром,
Смерть — погром!

2.

Понад Волинь грім гремить,
Галич вільний гомонить,
Гей! Коли-ж озветь ся Київ? ...
Дніпро кровю зашумить?!
Гей, гей, гей, гей! Дніпро море зчервонить ...
Зчервонить!

3.

Ой, заграє в Лаврі дзвін
Радісно в ційм розвін . . .
І воскресне Україна
Від хвилі Сяну аж по Дін!
Гей, гей, гей, гей! Аж до моря, аж по Дін,
Аж по Дін!

4.

В крові Велик підросне,
Сила духа розвіте,
І заблісне над народом
Вої сьаво сьате!
Гей, гей, гей, гей! Щастя сонце золоте!
Золоте!
Відень д. 26 грудня 1915.

В різдвяну ніч.

*Серце тужить, серце плаче
За минулим, за святим . . .*

— День цілий гармати грали по широкому Поділлю. А над вечір стало тихо по ланах розлогих піль. Всі борці ішли спочити по важкому перебою, наче косарі стружені по важкій роботі дня. Та не лялялись з уст їх нині ті акорди голосні, що веселять людські душі і солодять прикрий труд. Ледви чутна пісня жалю, пісня болю і туги йшла зпровола з їх грудей . . . В ній був жаль, була розпука — й тихий смуток так звенів, наче найніжнійші струни . . .

Що-ж прибило їх серця? Що нагнало туги в душу, — що їх голови схилило? Глянь, на небі блиска зірка, — ясна зоря, знак відвічний, знак батьків — старинних предків, що вже час зачати свято . . . Бо настав Великий вечір. Нині світ цілий радіє Рождеством Ісуса Спаса.

Чом вони, борці за волю, наче мачушині діти, — не радіють, не сміють ся? Серце тужить, серце плаче за минулим, за святим . . .

Там батьки старі і браття, там їх мила і сестра ллють гірки за ними сльози. Чом-же їх химерна доля кинула в тернисту путь і мов сироти пігнала на ледянії стежки? Ніжні душі застогнали, зойкнули серця від болю. Час дитинства і утіхи їм спімнув ся мимоволі і чуттем одним пройняті заспівали тиху пісню — і вмістили в неї тугу і всі жалі їх сердець. „Бог предвічний“ — понесло ся по безмежному лані. Пісню лунала тихо-тихо, наче відгук давніх літ, то звеніла і змагалась, наче буря по полях. Буйний вітер ніс на крилах пісню жалю і туги і приніс її під вікна їх родинних любих стріх. Хай і милі їх почують коляду своїх братів . . .

— А на сторожі у полі під хрестом один стояв самітний молодець. Він пустив свій зір у далеч й чуїно слухав в нічній тиші. Він почув знайому пісню, гимн старинний, дорогий . . . Се товариші співали. Спомини вповили серце і зайняли ніжну душу.

Так недавно він у батька тай у неньки так співав, так недавно, наче вчора . . . Ах! а нині! Доле, доле! Чом

насилно відірвала серце ніжне-молоде від родини, батька, неньки, від братів і від сестриць? Він побачив себе дома, як був хлопцем ще малим. Він побачив свою матір, він почув пестливий спів, — він лежить на лоні неньки . . . І причулась йому пісня, щира пісня материнська:

*Спи, мій сину, а я буду
Господа молила,
Щоби тобі доля щастем
Доріжку стелила . . .*

Ах, як любо, як солодко жилось йому в рідній хаті . . . Нині свято, час потіхи, ціль діточих смілих мрій, — де-ж то свято, де ялинка і святочні дарунки?

Він схилюсь на кріс залізний і в задумі потонув. Зимний вітер віяв снігом і свистав жалібну нуту . . . серце дрожію проймав. Тіло мерзне, він не чує, — його гріє любий образ, що зявивсь в обрію піль . . . Легко по снігу ступає, наче тиха мрія раю. Близше . . . близше . . . любя постать . . . Ах! се його рідна мати, — вже несе йому дарунки — і приязно усміхаєсь, наче сонце на весні. Він минаєсь від утіхи і від розкоші вмліває . . .

Він зпровола опускаєсь на м'який біленький сніг. Любий образ, рідна мати на головоньку кладе свою легку, теплу руку . . . Ах, як мило йому в серці, як солодко на душі. Він глядить на неї любо, він цілує, обіймає. Розтворила ся над сином пречарівная коробка . . . Він глядить, — летять на нього срібні перли, перли . . . перли . . . мільони жемчугів . . .

Ще луна іде полями, коляди акорд останній. А йому здаєсь, що мати над колиською співає:

*Спи, мій скарбе, спи, мій раю,
Спи, моя дитино . . .*

Він заснув. На його личку усмішка іграє . . . На блідім його обличу смерть простерла свої крила. Материнською рукою розігнала й закінчила його болі і страждання . . .

У. С. С. Юра Шкрумеляк.

Галичина в життю України.

IV. Участь російської й австрійської України й їх обопільні відносини в українськiм національнiм відродженню.

Як ми вже зазначили, поділ України між Росією й Австрією, який наступив тоді, коли український нарід був віковим поневоленням і постійною боротьбою й проти Польщі й проти Росії до краю знесилений, мав той безпосередній наслідок, що національно-культурні звязки між обома частями України спершу неначе зовсім переривають ся. Одна-

че, не вважаючи на вікове поневолення та знесилення боротьбою проти нього, обі часті України мали ще в собі стільки життєвої сили, що обі вони — кожда своїми силами — будять ся до нового життя, вступають в еру національного відродження.

В російській Україні, де нитка українського життя властиво ніколи зовсім не вривала ся, національне відродження починаєть ся швидше, „Енеїдою“ Котляревського (1798), яка навязує безпосередньо до української літературної традиції.

Значно трудніший був перехід від тодішньої книжної до народної мови в Галичині. Сей перехід, якого dokonala „Руська Трійця“ (Шашкевич, Головацький, Вагилевич) „Русалкою Дністровою“ 1837, відбув ся не без впливу з російської України, одначе значнійшу ролю відіграли тут впливи національного відродження славянських народів Австрії.

В 1848 р. українські діячі в Австрії мали повну свідомість національної єдності з російською Україною. Свідчать про се їх політичні заяви, в яких вони називають себе частию українського народу, поділеного між Австрію й Росію, їх публіцистика, їх література; характеристична подробиця — свідство сеї свідомости: Лев Трещаківський пропонує прикрасити будову „Народного Дому“ погрудями Хмельницького й Котляревського.

Ближші та тривкіші звязки між російською й австрійською Україною навязують ся аж у 1860-их роках. Тодішнє молоде покоління галицько-української інтелігенції, яке виступає під назвою народовців, живе не тільки в літературній, але по часті також у суспільно-політичній сфері ідеями Шевченкового „Кобзаря“, який стає для нього національним евангелієм; сей ідейний вплив російської України на австрійську зміцняєть ся особистими звязками.

Укази 1863 й 1876 р. збільшають заінтересованне російських Українців австрійською Україною та надають їй окремого значіння для українського національного розвитку: значіння духового центра для всеї України. На вартости, які творять ся в процесі національного розвитку в австрійській Україні, складають ся з того часу не тільки праця місцевих елементів; у творенні їх беруть участь духові, а також матеріальні сили російської України. В Галичині друкують свої твори українські письменники з Росії; в Галичині появляють ся політичні заяви політичних груп російської України; російські Українці причиняють ся матеріальними фондами до творення українських національних інституцій у Галичині, в тій думці, що ті інституції служитимуть національним потребам цілої України.

Так австрійська Україна стає місцем, де спільними силами цілої України розвиваєть ся українське національне життя, де творять ся українські національні вартости на потребу цілої України.

Від того часу духові звязки між обома частинами української землі щораз більше зміцняють ся, витворюючи одну національну культуру, одну політичну думку, один національний ідеал.

З найвизначніших діячів російської України, які мали живі звязки — не тільки літературні, а й особисті — з австрійською Україною, треба хронологічно поставити на першім місці Куліша, який, почавши 1860-их роках, правда, з перервами, аж до смерті вдержував зносини з галицькими Українцями, а з початком 1880-их років пробував навіть вплинути на українську політику в Галичині, стараючи ся довести до тривкого польсько-українського порозуміння, — очевидно без успіху.

Діячем, значінне якого треба назвати найбільше все-українським, був Драгоманів, загалом найвизначніша політична індивідуальність новочасного українства. Почавши від половини 1870-их років, він своєю особою й діяльністю, веденою з еміграції, неначе звязував обі часті України в одну цілість. Для австрійських Українців був він не тільки

представником передових кругів українського громадянства в Росії, але загалом речником європейської поступової думки; російським Українцям він ціле життя вказував на незвичайну вагу факту, що часть української землі знаходить ся поза границями Росії, в конституційній державі, через яку входить у круг європейських політичних інтересів.

Ми не будемо вичисляти імен усіх тих українських письменників і діячів, які так чи инакше брали участь у розвитку українського життя в Галичині, бо пришло ся-б нам вичислити всіх, що своєю працею zostавили якийсь слід в українськiм життi. Особливо письменники, не маючи змоги друкувати своїх творів у Росії, видавали їх у Галичині, в тій свідомості, що творять тут українські культурні вартости для цілої України.

Згадаємо тільки з найстарших, покійних уже, Антоновича й особливо Кониського, які мали вплив на той напрям української політики в Галичині, що старав ся з початком 1890-их років поставити українську справу на певнійший ґрунт через польсько-українське порозумінне, що в даних відносинах показало ся неможливим і тільки спричинило непопулярність українських діячів польсько-української угоди; далі згадаємо пок. Миколу Ковалевського, який був живим звязком між прихильниками Драгоманівського напрямку в Росії й Австрії.

З галицьких Українців у тих часах на російській Україні були найбільше відомі імена — з табору польсько-української угоди Олександра Барвінського, з радикального, Драгоманівського табору, Франка й Павлика.

Від половини 1890-их років й аж до останніх часів живим звязком між російською й австрійською Україною була в першій мірі особа Михайла Грушевського, російського Українця, який, скінчивши університет у Києві, був представлений Антоновичем і загалом Киянами як кандидат на катедру української історії в львівськiм університеті й, обнявши її, визначив ся не тільки як учений, але також як незвичайно діяльний організатор наукової, публіцистичної та загалом громадянської праці у Львові й Києві.

Під кінець 1890-их років й аж до російської революції Львів (по часті також Чернівці) став центром української політичної еміграції з Росії, яка тут розвивала свою діяльність, передовсім видавничу, для російської України. Всі тодішні українські соціалістичні групи (українська революційна партія, укр. соціалістична партія, укр. робітничая соціально-демократична партія, укр. соціально-демократична спілка, укр. народня партія) мали тут свої заграничні організаційні центри, всі видавали тут свої періодичні й неперіодичні видання, призначені для ширення нелегальними шляхами на російській Україні.

Діячі сих груп походили переважно з кругів молодіжи й, навязавши швидко звязки з тутешньою українською молодіжю, витворили спільне духове життя української молодіжи цілої України.

Безпосередньо перед російською революцією Галичина служила центром для діяльности (головно видавничої) також політичних груп старших кругів українського громадянства в Росії (група радикальна, демократична й т. д.).

По російській революції, коли українське слово здобуло — хоч обмежені — права в Росії, часть діяльности, яка досі спільними силами обох частей України, вела ся в Галичині, перенесла ся до Києва. Туди перенесло ся видав-

ництво „Літературно-наукового Вісника“; там повстало „Українське Наукове Товариство“, яке стало центром для тамошніх українських учених, котрі до того часу могли працювати тільки в „Науковім Товаристві ім. Шевченка“ у Львові.

Словом, обопільні відносини ставали щораз живіші, обопільний вплив щораз більший. Український нарід, хоч розділений державними границями, ставав свідомою своєї єдності нацією й переводив сю єдність у діло, витворюючи спільні вартости єдиної національної культури, єдиної політичної думки.

В сім процесі роля обох частей України була така: Пробудивши ся кожда самостійно до нового національного життя після розгрому, який принесла українському народови боротьба за волю проти Польщі й Росії, вони швидко почали шукати шляхів до себе та знайшовши їх, кожда відповідно до своїх обставин давала свою часть для творення національного життя. Російська Україна, не могучи в себе творити національного життя, давала передовсім думку; австрійська Україна переводила думку в діло, творячи новочасне українське національне життя. Австрійським Українцям російська Україна давала почуття сили, яку можуть мати тільки сини великого народу; в цілій своїй діяльності вони почували, що їх не тільки 3—4 мільони в австрійській державі, що вони — часть великого народу, який числить над 30 мільонів, важив колись в історії східної Європи та знову заважить. Для російських Українців австрійська Україна була живим свідомством, що український нарід іде на зустріч крацій долі. В Росії історичний ворог України здавив усе українське життя, але зараз за границею, де тільки кінчила ся його власть, український нарід жив і розвивав ся, здобуваючи собі місце серед культурних народів Європи.

V. Розвиток думки про самостійність України.

Найвищим висловом українського національного відродження, висловом протесту проти національного поневолення й висловом свідомої волі зберігати й розвивати свою індивідуальність аж до здобуття рівного місця між вільними народами культурного світа, є ідея української національної самостійности, ідеал самостійної України.

Ми бачили, як українська думка вже в першій п'ятидесятилітній національного відродження доходила до свідомости сього ідеалу. Сливє рівночасно, при тім незалежно від себе, проголошують його: Кирило-Методіївське Брацтво в Росії й „чисто українська партія“ в Австрії.

Ідеї Кирило-Методіївського Брацтва розвиває Драгоманів, даючи їм замість всеславянських вселюдські основи. Пропаганда Драгоманова впливає на українську думку в Галичині, запліднену передтим творами членів Кирило-Методіївського Брацтва: Шевченка, Костомарова, Куліша.

Очевидно, про здійснення ідеалу самостійности України в даних реальних відносинах годі було думати. Й ми бачимо, як ті, що його голосять, сподіють ся його здійснення в тій близьке неозначеній будучности, в котрій сподівають ся здійснення тих політичних ідеалів, з якими звязують свій національний ідеал.

Що представники Драгоманівського напрямку мали ясний ідеал самостійности України, характеристичним свідомством сього є вірш Франка „Розвивай ся, ти високий

дубе“, означений датою 17 марта 1883 р.* Ось його перші строфи:

*„Розвивай ся, ти високий дубе,
Весна красна буде!
Розпадуть ся пута віковії,
Прокинуть ся люде.*

*„Розпадуть ся пута віковії,
Тяжкій кайдани,
Непобіджена злими ворогами
Україна встане.*

*„Встане славна мати Україна
Щаслива і вільна*

Дальший розвиток української політичної думки стараєть ся надати ідеалови самостійности України щораз конкретніші форми.

Так зараз по заложенню української радикальної партії (1890 р.) представниками Драгоманівського напрямку в Галичині зазначаєть ся в ній фракція т. зв. „національних радикалів“, яких найвиднішим представником виступає Вячеслав Будзиновський й які аналогічно до чеського державного права підносять українське державне право в Австрії. В результаті українська радикальна партія приймає в свою програму в 1896 р. домагання самостійности України.

В 1895 р. появляєть ся „суспільно-політичний скіц“ „Україна Irredenta“ Юліана Бачинського, котрий зі становища марксизму стараєть ся вказати шляхи, якими розвиток продукційних сил мусить довести до утворення капіталістичної української держави.**

Коли в 1899 р. заложила ся українська соціально демократична партія, домагання самостійности України знайшло ся в її програмі.

Те саме домагання знайшло ся в програмі національно-демократичної партії, що повстала при кінці 1899 р. як результат реформи партії народовців через приступлення до неї деяких радикалів, які в радикальній партії репрезентували передусім національний радикалізм.

В тім самім часі виступила з домаганням самостійности України „Революційна Українська Партія“ на російській Україні, звязуючи його здійснення з революцією в російській державі, яка для поневолених народів повинна бути рево-

* З вершин і низин. Збірник поезій Івана Франка. Львів 1893. Стор. 74.

** В своїх споминах про Драгоманова („Вісник Союзу визволення України“, ч. 23—24 з 15 серпня 1915) автор жалуеть ся на негативне відношення до його праці зі сторони Драгоманова та Франка. Та те негативне відношення дотикало не ідеалу самостійности України, тільки самої праці автора, який з самопевністю молодого адепта марксизму з легковаженням говорив про цілий дотеперішній розвиток українського народу та з такоюж самопевністю пророкував, якими шляхами піде здійснення ідеалу самостійности України. Сьогодні, по 20 літах, на ті пророкування, представлявані як неминуча конечність історичного розвитку, й сам автор певно дивить ся більше критично.

Здаєть ся, що автор також сильно прибільшує вплив своєї праці на дальший розвиток української політичної думки, приписуючи (в тихже споминах) усі дальші енуціції в справі самостійности України саме впливови своєї праці.

люцією не тільки політичною й соціальною, але й національною. Свій перший політичний виступ заманієстувала згадана партія брошурою „Самостійна Україна“ (1900).

Передовієм національну самостійність виставляла як ціль українського народу в звязку з російською революцією „Українська Народня Партія“ (1903).

Також українська молодіж на своїм вічу в липні 1900 р. у Львові заманієстувала, що її політичним ідеалом є самостійність України.

Так спільним змаганням обох частей України творився та ширився ідеал самостійности України, обхоплюючи щораз ширші маси українського народу, викликаючи дискусію про шляхи й форми здійснення.

Від 1908 р., коли щораз більше ставала ясна неминучість загально-європейського конфлікту, українська політична думка звернула увагу на можливість осягнення самостійности України через відірвання російської України центральними державами від Росії. Ся справа була між ин. темою реферату п. Д. Донцова („Сучасне політичне положення нації і наші завдання“) та резолюцій на з'їзді української академічної молодіжи у Львові 1913 р.

3 зайнятої України.

Не хотіло ся-б малювати страшних образів і ще більше прибавати прибуту горем суспільність. Та проте по правді треба сказати, що люто й немилосердно перейшовся Марс по українським просторі, як у Галичині, так і в зайнятій краю. Причиною по найбільшій частині несумлінність російського правительства та російської армії до спокійного в першій мірі українського населення. Цвітучий край від Карпат по Підляшє й Полісєе обернутий в одну руїну, цвинтарище, де над згарищами й руїнами кружляють непроглядні стада крикливого гайвороння, тягнуть у сторону річки Стиру або вертають звідти, щоб оживити мертву панораму надбужанського краю.

Ще гірше від Галичини знищена Холмщина, особливо околиці Грубешова, Замостя, Володави, а певно й Томашова. Сам Холм, як здається, потерпів менше. Подібний образ бачимо за Бугом, на Волині. Деякі села щезли, деякі опустіли, по інших знову найдеться дрібка мешканців, душ кільканадцять, кількадесят, кількясот. Люде з Холмщини опинилися на Волині, а коли не могли далі йти, вибрали собі що краще господарство й там лишилися. Навпаки не мало родин зпід Луцька, в тім числі чеських колоністів, переселили австрійські воєнні власти до опущених хат у Холмщині. Рідкий випадок становлять села, де щип з громадою лишився на місці. Таких сіл знаю декілька в околиці Володимира-Волинського. Але є їх більше. Австрійський командант володимир-волинської округи прийняв їх дуже прихильно, людам роздав потрібну сіль, а по пам виплатив цілу щомісячну пенсію. На жаль, се тільки звійки. Церкви, монастирі й собори пишнені на божу ласку; ні попа, ні сторожа, ні пса; ні дяка, ні паламаря. Нарід по містах і селах, який лишився, живе вже пів року без церкви та священика.

Сколота людьми заклик російського уряду до вїтїв, щоби вони з своїми громадами вїхали перед австрійсько-німецьким військом і ставилися разом у призначених „продовольственных“ місцях. Приклад вїтїв і попів ділав на

Так представляється в найзагальніших рисах історія розвитку думки про самостійність України. Як бачимо, ся думка має за собою історію не багато коротшу, ніж новочасне українське національне відродження загалом. І хто один з проявів тої думки представляв би як народження самої думки, той не тільки робив би історичну помилку, але також обезцінював би саму думку самостійности України, представляючи її всупереч історичній правді як щось нове, недавно народжене, що через те саме не може ще бути глибоко вкорінене в свідомості народу.

Вище ми подали нарис розвитку самої думки самостійної України, поминаючи, як вона зазначувалася в практичній політиці домаганнями національних прав, які мали в даних обставинах вигляд на здійснення.

Що найважливіше з сеї області, було зазначене в інших місцях; тут пригадаємо тільки, що найповнішим висловом думки самостійности України в приложенні до практичної політики являється домагання автономії України. В Австрії зустрічаємося з ним уже в 1848 р. В Росії перейшло воно довшу еволюцію від програми Драгоманова до програми автономії України в часі російської революції.

Др. М. Лозинський.

масу. За більшими вибиралися менші, а за меншими найменші й, що тільки хто міг узяти на віз або на плечі, то й брав, корови та свині гонив, поки їх по дорозі десь не лишив, а всю свою працю хатнього загосподаровання, дім і будинки, хліб на полі, — що потому самі Москалі пускали з димом, — покинув з тим переконанням, що вхлюють ся тільки від боевої лінії й по короткім часі знов вернуть. Мудріше зробило латинське духовенство. Воно з добре розважених причин, наслідком відповідного заклик, який заздалегідь усів ще видати перед смертю адміністратор дивезії в Житоїрі, не втікало нікуди. Що-ж, коли за темний український наїрід і за його православних попів думав у тій хвилі — „Святїйший Синод.“ Тяжко було покидати українському мужикови свій доробок, як польським панам свої фільварки й пишні двори, та не робив того ніхто з симпатій або якихось там політичних переконань, а вжеж найменше обурений український мужик і то з жертвою цілого свого скарбу. Робив се в першій мірі приказ, потім страх перед боевими операціями, воєнною метушнею та врешті перед чужою армією, незаними нікому людьми.

Та людність, котра лишила ся, прийшла борзо до переконання, як дуже її опукали. Ніхто нікому не заподїяв ніякої кривди, австрійське військо своєю чемністю та совієністю захоплює всіх без ріжниць віроісповідань. Зокрема українська людність обох обрядів, православна й римо-католицька, здивована чаром рідної мови, котру доводить ся їй читати й чути з уст офіцерів, а ще більше галицьких і буковинських ополченців. Вона борзо пізнала й відчула, що се люде свої та ще й які свої! Її число, як по містах, так і по селах, хоч здесятковане, — але все-таки й не мале до тої міри, щоби не могли повстати серед неї відповідні організації задля висловлювання й репрезентування потреб і культурних змагань української народньої маси в зайнятій краю. Свідомі одиниці, яких доводило ся нам стрічати, є найкращою запорукою, що се діло можуть вони повести та зміряти до зовсім конкретних форм.

Поля лежать облогом. Ніякої озимини не буде на той рік, бо немає кому робити й немає чим. Хліб уродив ся, був гарний, а збирав його, хто хотів. Багато збіжа й бараболі позбирали австрійські воєнні влади руками російських бранців на пожиток армії. Крім того збирали Жиди та християнський мир, але лиш стільки, скільки хто міг зібрати власними силами. А все-ж-таки може половина хліба пропаде на полі. Ліси в військовім заряді, звідти беруть ся дрова та продають ся людям на квітки. Печива всякого роду, мяса, садовини й т. ин. плодів застали ми доволі по містах у невисокій ціні. Ще на початку жовтня, коли вже ціна на все пішла була в гору, фунт яловичого мяса стояв менше ніж 40 копійок, коли в тім часі у Львові або в Відні коштував певно два рази стільки. Тепер уже й тут коштує 1 кор. російський фунт (трохи менший) яловичого мяса, а свинячого вже трудно й дістати. За куряче яйце платять 15 копійок. Всі товари спроваджені зі Львова й інших галицьких міст, як цукор, рум, біллі і т. п. коштують удвоє дорожше, ніж у Галичині. Грудочка рубаного цукру стоїть сливе 1 коп. або 2 сот. Горілка, як що де найдеть ся, про дасть ся на каплі як дорога медицина й коштує стільки, скільки в Австрії найліпший коняк. Але склянка чистого чаю по каварнях платить ся тільки 10 коп., біла, а радше тільки „побілювана“ кава 15 коп., тай то не все можна її дістати. Біда тільки, що вибагливе печиво, цукрові й медові ласощі вичерпують ся, а разом щораз більше затрачують свій панський стан і спадають до ролі мужицьких паляниць. Зачувати, що небавком мусять усі їсти „простий“ хліб. Та колиб тільки простий! . . .

Згадані рахунки подав я в копійках, та се тільки з привички тутешніх мешканців. З початку треба було пускати й російський гріш. Та німецька команда зараз по зайняттю міста видала була розпорядок, котрий постановляв, що 60 рублів = 100 маркам або 120 коронам. Звільна російські банкноти й монета ставали рідшими. Тепер немає в обороті російських грошей, тільки австрійські гроші.

Розпорядки, друковані й писані, розліплювані по містах української території, виходили, як де, всіляко. Або виключно по німецьки, але частійше по німецьки й по польськи, або по німецьки, по польськи й по українськи.

Розговорною мовою людности православної й римокатолицької по містах і по селах на Волині є виключно українська мова. На Холмщині польський вплив захопив багато української людности, котра довго „упорстувала“ в унії й воліла радше через кількадесять літ закрадати ся до костела та врешті 1905 р. перейти явно на латинство, ніж уволити волю російської нетолеранції. Та нетолеранція загнала її врешті в обійми польонізації. Мимо того і в Холмщині нарід масово держить ся своєї рідної мови. В теперішню хвилю темний нарід не знає, що зробити з собою. Отже сидить і дожидає кінця війни та поправи зруйнованих господарсько-суспільних відносин.

Тутешній люд, зіпхнений на ступінь закріпощеного мужика, слугу й вічного раба, не вмє шанувати себе й тому ставить вище чуже, ніж своє. Ось напр. стоїть двох міщан, а їх гарна українська мова аж заманює, щоб перекинути ся з ними декількома словами. Узрівши австрійський мундур, намагають ся вже калічити по польськи, потому по російськи, аж коли пізнають, що незнайома людина конче мусить бути сам „хахлом“ і що ані трохи не хоче їх понизити,

лиш до себе пригорнути, вони назад стають собою, щирими, приятними. І таке дуже часто мені трапляло ся. Про їх здивованне, що з уст Австрійця чують свою рідну мову, немає що й згадувати. Але що то частійше доводить ся їм чути і з уст офіцерів, а ще більше ополченців, поширюєть ся борзо їх світогляд і переконанне, що там у Галичині та на Буковині живе той самий український нарід, що й вони, і так само говорить, тільки його мова має там далеко більше прав і поваги, ніж у Росії.

Щодо самої мови тутешнього населення, можна завважити, що поза деякими словами державного й урядового походження українська мова лишила ся свобідною від московського впливу й нічим не відмінна від галицької мови. Мова Холмцака або Волиняка — се мова корінного Галичанина. Тільки не інтелігента, а простолюдина, того в солом'янім капелюсі та в личаках з вяза, — беру на увагу той твердий ґрунт, незачіплений чужою культурою з ніякого боку: ні з боку Москви, ні Польщі, ні школи. Український пересічний інтелігент, не тільки той, що перейшов російські або польські школи, але таки австрійські українські школи, коли попаде хочби тільки в наддністрянські або волинські болота, пересвідчить ся, як небагато має спільного його макаронізм з чистою мовою народу. На будуче рідної мови учім ся від народу, від українського мужика, й на тій підставі відбудовуймо зруйновану „Рідну Школу“ з власного пребагатого матеріалу, відеуваючи на бік чужий матеріал.

За російського пановання навіть урядники вживали тут української мови й урядували в дійсности в двох мовах: в теорії, себто на папері, по російськи, а в практиці, то є в живім слові, по українськи. Також дітвора, спутана в школі „кацапщиною“, вилітала звідти як стадо пташків, випущених з клітки; вся гуртом щebetала по українськи. В деяких містах лишило ся тепер стільки української дітвори (не згадуючи про всю жидівську, що зостала ся), що школа для неї була-б зараз пожадана. Хлопці, втягнені в розмову, відповідають, що скучно тепер, бо немає навіть школи.

В Володимирі, Холмі, Ковлі, Луцьку життє вертає до порядку. Склепи та крамниці, давні й нові, та гостинниці, а враз з тим і міста відзискують утрачену приманчивість. Голярі знов голять у чепурно владжених й ясно освітлених кімнатах. Загальна руїна зачепила ті міста й ще інші тільки вчасти. Храми звичайно зберегли ся, тільки дзвони всюди забрали Москалі так, як у Галичині. Тому, що латинське духовенство лишило ся, то костели їх творять осередок духового життя, як гарнізону, так і цивільної людности. Прохожого долітає її українська мова.

Володимир Волинський стоїть сливе в цілости. Спалена Москалями частина середмістя, як пізнати по мурах поверхових домів, належала до багатой жидівської верстви, котра вела життє в них вигідне й сите. Деякі дома мали подобу палат. Одначе лишила ся ще значна частина, в котрій є склепи.

З наказу попереднього бурмістра п. Коломийського багато шильдів перемальовано на німецькі й польські. На однім гарнім будинку деякі букви забілено та з того повстала українська напись великими, чорними знаками: „Городська управа й дума“, хоч там властиво містить ся воєнний суд. Судією є також один Українець.

Всі чотири церкви, каплиця 900-літнього ювілею освячення єпископства князем Володимиром (992 р.), латинський костел і передмістя стоять ненарушені.

Здалека вже видати високі, завершені одною банею білі мури катедральної церкви Успення Пресв. Діви Богородиці. Се така святість, на котру не можна дивити ся без настрою, що зворушує душу до самої глибини. То символ і дорога пам'ятка політичної самостійности українського народу. Хоч пропала давно його дорогоцінна корона й мітри, то одначе Провидінне лишило йому катедру, в котрій молили ся колись його князі, король Данило, бояри та люд. Лишило на те мабуть, щоб нарід не забув ніколи свого походження та свого роду, щоб не забув ніколи своєї спадщини, а разом з тим своєї кривди... І хоч російське правительство відновило колишню уніяцьку катедру, переіменовану потім на маґазин, і перехрестило на собор православний (у свому питомому розумінню), на те тільки, щоб на темнім народі закувати ще сильніше тяжкі кайдани, темноти й неволі, то буде то не на віки. При найближшій нагоді нарід ушмігнеть ся по свої права на тих підставах, які пригадає йому предвічна, божественна пам'ятка.

Ціла заслуга відновлення церкви лежить у тім, що реставрацію склепін аж до самого верха переведено в повнім розумінню стилістичних засад архітектури київської доби та первісний вид церкви не міг бути інакший, як нині, хіба з тим застереженням, що замість одної бані, могло колись бути п'ять бань.

Похорони Українського Січового Стрільця.

Коли тільки залунав ключ по всій австрійській Україні — „Вступайте в ряди Українських Січових Стрільців“, — у кождім слові українським селі запалав менший чи більший гурт хлопців-молодців завзятим бажанням узяти кріє у руки, щоб піти добровільно проти відвічного ворога України — московського деспота. І збирало ся Січове Військо тисячами на майдан під січовий стяг!

Відомо всім, як то західний славянський брат-сусід кривим оком глядів на наші полки, а вкінці кинув таки в засліпленій скаженості й зависти підлий закид — „зрадники всі без виїмки!“ — І мав він хвилиний успіх у своїй чорній, як хмарна ніч, роботі... Число У. С. С. обмежено. Тисячі голих і голодних добровольців мусіли проти своєї волі вертати ся в залиту московською дикою ордою рідну країну. Багато згинуло їх на московських шибеницях, багато з голоду та знесилля, — а ті, що їм доля судила щасливо перетривати московську інвазію, — зразу таки по увільненню галицько-українських повітів стали знову під січовим стягом.

До них належав і покійний Товариш, У. С. С. Василь Підручняк. Не вспів іще добре орудувати крісом, як страшна хвороба звалила його з ніг і запроторила в шпиталь у Шумлянах. Тут справжнім батьком був для нього отаман шпиталю, лікар-Українець, майор др. Ковшевич. Одначе невмолима смерть вийшла побідником — Василь Підручняк умер на тиф дня 8 грудня 1915 р.

По лиці добродушного, ніжного д-ра Ковшевича канули гарячі, щирі сльози. Над усе любить він Українських Січових Стрільців, — чи вони звичайні рядовики, чи четарі, сотники, отамани! По січовім звичаю забажав він

При катедрі, що стоїть на невисокім горбі, над мочароватою долиною річки Лугу, стоїть єпископська палата, збудована уніяцькими єпископами, а при ній висока дзвіниця, збудована в часі реставрації церкви (1900 р.).

Палата служила перед війною за школу, бо єпископ Фадей й його два попередники мешкали в монастирі св. Різдва, величнім і багато вивінованім, колись василіянським, котрий знаходиться в середині міста.

Так виглядає сьогодні головна основа княжого й єпископського замку, а його звужене місце, обведене муром, до нинішнього дня зве нарід „замочком“.

Колись у ночі йду попри шановану будівлю, а попід стінами снується якась постать. На сліпо гримнув я: „Дай, Боже, здоровічко, татуню!“ І не помилив ся. П'ятдесятьлітньому селянинові з богородчанського повіту, котрий перебував дома московський наїзд, мабуть дуже зраділо серце; натягнув рукавиці, затулив сильніше вуха й поправив „коромисло“. „Як Бог дозволить вам, господарю, вернути до дому, то скажіть дітям, жінці та всім людям про своє щастє, де ви стояли й кому честь віддавали одної морозної ночі. То двір князів і владик. Їх порохи криють оті мури й та земля. Се місце святе, бо пам'ять тих предків між нами вічна та свята“.

Селянин зітхнув щиро, а я пішов далі, тільки по дорозі пригадав собі ще відчиненне двох трафік і жидівський склад тютюну...

Волинь, 25 грудня 1915.

Др. Й. П.

поховати лицаря й негайно повідомив про його смерть Січовий Кіш у Свистільниках.

Зараз на другий день, 9 грудня с. р. пішло Січове Товариство під проводом четаря Краснопери та підхорунжого Загребного до Шумлян попрощати в останнє вірного товариша. Вибрав ся й сам курінний отаман др. Никифор Гірняк, сотник Дмитро Вітовський, а з ними й фотограф Запасного Курія У. С. С. підхорунжий Микола Венгжин. Через годину опинили ся всі в великім саді в Шумлянах і там під старими липами побачили дві домовини. Одна з них була уквітчана зеленою та синьо-жовтими лентами. Січове Військо зразу пізнало домовину свого покійного товариша й уставило ся в чотирокутник. У другій домовині лежав Чех.

Почала ся панахида. Спершу правив латинський священник, а потім український. Понесла ся широко й високо сумна пісня „Со духи праведні“ та „Со святими“. Співав стрілецький, січовий хор. Не тільки сумом, а справжнім чаром захопив наш спів усіх чужих офіцерів і воєнків. Вони не могли налюбувати ся нашим обрядом. Хор заспівав потім „Вічну пам'ять“. Спустили обі домовини в гріб.

Сотник Д. Вітовський стає над свіжою могилою та в останнє прощає товариша-брата:

*„Візьми, мати, піску жменю,
Посій його по каменю,
Як той, мати, пісок зійде,
Тоді син твій з війни прийде“.*

Відразу при сих перших словах почули ся проймаючі, сумні ридання. Се гірко плакало місцеве українське селянство, що разом зі стрільцями проводило й собі в далеку дорогу покійного, рідного лицаря.

Сотник Вітовський промовляв даліше: Розкрили ся дві могили, одна по правім, друга по лівім боці! Не знали себе передтим... Лучила їх тільки одна доля, одно пожитте — стати рядом проти спільного ворога півночи. Царь півночи задумав загарбати й сей шматок нашої землі, де ми мали бодай деякі вольности... Покійний товариш перебув російську інвазію, станув потім у наші ряди, в котрих уже більше року борються ся його товариші, щоби спільно стати в обороні вітчизни, стати за волю України! Й ростуть наші могили одна по другій. Усюди стрінеш їх, куди тільки йшли побідно Українські Січові Стрільці. І зрошують вони ту землю своєю молодечою, гарячою кровю й застелюють поля своїми білими кістками.

Та нам годі плакати й жаліти!

Там на угорській Україні першою нашою могилою товариша Бойка в Горонді й останньою, яка буде там далеко на півночі, ми беремо сю землю, политу нашою кровю й засіяну нашими кістками, в своє посідання! Ся земля наша!!! І не скажу я тепер покійному Товаришеви „Прощавай!“

Я певний, що в нашім народі кружлятиме тасмна, велика легенда. Із січових могил уставатимуть заєдно лицарі з січовими стягами.

І один з них застромить наш стяг на верхівях Карпат і скаже: „Товариші, вставайте! Збірка!“

Другий застромить наш стяг на високім, синім Кавказі та скаже: „Вставайте! Збірка!“

Третій застромить наш стяг над Сяном і те саме скаже: „Вставайте! Збірка!“

Й буде загальна „Збірка“...

І щойно тоді покладуть ся сі лицарі на вічний спочинок, певні того, що Україна-Мати свободна й щаслива!...

Ти, Товаришу, своє завдання сповнив. Справді не згинув ти в рядах від ворожої кулі, та яка ні була-б твоя смерть, вона є лицарська, однакова, що й ся там на боевій лінії. Тепер на прощання можу тобі тільки сказати: „Спочинь!“...

Хор заспівав „Чувш, брате мій“...

Тарас Вірний.

Суспільний розклад у Росії.

Останнє засідання бюджетової комісії Державної Думи називає петербурзька преса одноголосно історичним днем. Катеринославський посол Александров прийшов у своїй промові до висновку, що війна для Росії вже програна. — „Ми стоїмо перед загальним розкладом і питаємо, куди ми йдемо. Населення втомлене війною та старається одурманити себе втіхами. Не тільки наші вороги, а й праві партії радіють з нашої національної біди, бо вони бажать окремого миру“. Хвостов відповів з обуренням на сю промову, що він дивується ся поширенню чуток про окремих мир. В урядових кругах він ніколи не чув про се. Велике схвилювання викликала також промова Керенського про політику насильств Хвостова та революційний настрій у краю.

На будуче рішило правительство суворійше цензурувати промови послів, які сильно розхвилюють населення. А про настрої населення пише женецький „Соціалдемократ“, що незадоволення з правительства зростає. Вже в серпні розліщено прокламації до рекрутів, в яких говорило ся про причини дорожні. Прокламації кінчили ся закликом до рекрутів, аби вони прилучали ся до революційних організацій і готували ся до близької революції. В великих містах відбули ся масові збори робітників. В усіх більших металургічних фабриках Москви робітники страйкували. Дорожня, що все зростає, та все нові покликання до війська сильно збільшують незадоволення населення. В серпні й вересні настрої був революційний головню з причини розв'язання Думи. Салдати одного полку відмовили ся виступити проти страйкарів. Соціалісти закликали при сій нагоді до озброєного повстання. 27 вересня відбули ся в Москві бої на барикадах з огнестрільною зброєю з обох боків. У жовтні відбув ся знов цілий ряд страйків. В Иваново-Вознесенськмі робітники постановили перейти від агітації до акції й уладили ряд демонстрацій з червоними прапорами, при чім забито 42 робітників. Тойже самий „Соціалдемократ“ доносить з Петербурга, що незадоволення й опозиційний настрої зростає не тільки межі салдатами, а й між офіцерами. Незадоволення правительством дуже велике. Навіть мирні люди говорять, що по війні вони не зложать свого уніформу та зброї. Демократичні елементи поводи прокидають ся з шовіністичного чаду й починають шукати причин російських поразок. Правительство готується стрінати вибух революції. При тайній поліції засновано окремих комітет для поборовання революції й говорять, що декілька полків славнозвісних з 1905 р. Семеновців замінено на інші.

„Русскія Вѣдомости“ повідомляють, що в Москві на

Преображенськмі ринку відбули ся дорожні розрухи. Великий натовп старав ся збури крамниці. Поліція заарештувала при сій нагоді 56 демонстрантів, в тім числі 20 жінок. Правительство гадає, що тут зорганізовано виступ народу. Картина суспільного розкладу в Росії доповнюється погромною агітацією крайніх правих. „Новое Время“ повідомляє, що союз „справжніх Росіян“ поширює підбурюючі листки, в яких говорить ся, що інтелігенція, багаті банки та Жиди сеуть нарід, хочуть, щоб Росію розбито, та стараються ся викликати розрухи, скинути царя й захопити владу в державі. Тому нарід повинен єднати ся й поборовати всіх поступовців. Члени сього союзу домагаються крім того права носити зброю, на що й дістануть дозвіл. Цензура перепускає їх листки й почта розсилає їх швидше, ніж звичайні посилки. Отже ґрунт для погромів підготований.

Дуже характеристичною для теперішньої Росії являється ся страшна корупція. В перемогу Росії поважно мало хто вірить і кожний, хто може, поспішає набити собі кишені. Російські часописи всі в один голос скаржують ся на небувалий розвиток хабарництва та злодійства всякого роду. Крадуть усі інтенданти, доставці, урядники на залізницях і почтах, місцеві уряди; шахрують дрібні крамарі, займають ся лихварством багаті. І бідні Росіяне, політичні проводирі котрих хочуть загарбати цілий світ, стоять годинами перед крамницями в деяких великих містах, як напр. у Харкові, Ревелі, Пскові і т. д. з картками на цукор, муку, нафту і т. и. й не можуть дістати найконечніших засобів поживи. В „Вечерніх Извѣстіях“ пише князь Львов про великі підкупства в цілім краю. Особи, що стоять на чолі організацій для воєнних достав, з котрих деякі мають в собі до 10.000 членів, крадуть по його твердженню найбільш соромнішим способом. Князь Львов домагається гострих заходів проти сих злодіїв поза фронтом. Подібних заяв мусів вислухати й міністер залізниць Трепов у бюджетовій комісії Державної Думи при обговоренню бюджету залізниць. Тут виявило ся, що залізничні урядники продавали цілі вагони з товарами й заробляли при сій силу грошей. За несовісні спекуляції з хлібом арештовано недавно представника московської хлібної біржі, який забирив купцям вагони з хлібом і продавав їх по цінах, вищих від призначених урядом.

Легко зрозуміти, що при таких стані внутрішніх справ твердження російських політичних провідників про готовість Росії продовжувати війну до повної перемоги се пуста балаканина.

М. Троцький

3 театру війни й політики.

Найважнішою політичною подією останніх днів є безперечно заведення примусової військової служби в Англії. Перед декількома днями прийняла палата громад у Лондоні (англійський парламент) біль про примусової служби для нежонатих горожан Великої Британії. На Ірландію сей закон не розтягається. Крім жонатих не обов'язані служити в війську всі ті, котрі працюють по фабриках муніципії й інших матеріалів, потрібних до ведення війни, напр. углекопи тощо.

Через введення воєнної повинності Англія зірвала з дотеперішньої віковою традицією. Англіїці гордилися, що не потребують сухопутної воєнної сили. Море й величезна „неповідна“ флотія хоронять Англію від усякої напасті на суші.

І справді, якби в теперішній війні ходило Англії тільки о охорону своєї ненарушеності й незалежності, — не треба було-б білю про воєнну повинність. Але Англія вибрала ся, як то кажуть, шукати, чого не згубила: вдала ся в війну, не щоб боронити свого існування, але щоб иншим не дати існувати, не допустити до дальшого розвитку, до користування багатствами всесвіта. В теперішній війні Англія хотіла знищити суперника, на якого щораз більше підросала Німеччина. Англія бажала виключно в своїх руках задержати всю світову торгівлю, хотіла, щоби природні багатства Індії, Мезопотамії, Єгипту тощо приносили хосен тільки Англіїцям, аби панами моря, морських доріг і заморської торгівлі були тільки сини Альбіону.

І розпочала ся війна, страшна світова війна. Англія сподівалася, що в злучі з Росією та Францією розторочить Німеччину, висилаючи на поле боїв що найбільше своїх добровольців і колоніальні війська. Відповідно до того вибрала покришку, яка мала закрити властиві воєнні цілі. Називало ся, що мілітаризм Німеччини загрожує культуру, поступ, свободу цивілізованого світа та для того в сій війні треба знищити німецький мілітаризм. Логічно беручи, таке говорення — найбільша нісенітниця; виходить, що жевріючий огонь найкраще нищити роздмуханням пожежі. Але в тих часах, коли сю нісенітницю пускано в рух, — ніхто з кермуючих Англіїців і не припускав, що те нищенне мілітаризму в Німеччині — доведе до заведення мілітаризму в Англії!

В першій читанню біло величезна більшість голосів заявила ся „за“. Правда, прем'єр англійських міністрів Аскіт старав ся осолодити послам сю гірку саламаха, якої наварив своєю воєнною політикою, запевнюючи, що біль обов'язуватиме тільки на час сеї війни, але ніхто з розумних політиків не дасть сьому віри. Введення військового обов'язку — то не воєнна konieczність, бо існуванню Англії, як сказано, не грозить небезпека, але політична konieczність. Вже в тій хвилині, коли Англія ввійшла в воєнний союз з Францією й Росією, було ясно, що вона хоче відгравати ролю на європейському континенті. Не для збереження себе, але для диктування иншим своєї волі Англія розпочала свою сухопутну політику. Отся політика довела в своїх консеквенціях до заведення військової служби, до перетворення Англії в сухопутну воєнну силу.

Аби відгравати намірену ролю, Англія мусить мати союзників споміж сухопутних мілітарних держав, аби тих союзників при собі задержати, — Англія мусить сама стати сухопутною воєнною силою. Ось тут джерело військового білю!

Ніхто також не вірить, аби ще в теперішній війні на основі білю про воєнний обов'язок Англія могла виставити таку велику армію, яка змогла-б викликати зворот в дотеперішнім воєнним положенню. Дотеперішня система добровільного вербунку дала дійсно несподівані висліди. Умовою з Францією Англія була обов'язана доставити помічний корпус у силі 250.000 вояків через канал Ляманш на сушу. Вже в перших днях війни, коли німецька офензива гнала ся

з божевільною скорістю та з непереможною силою на Париж, англійський парламент підвисив контингент на 500.000 в експедиційнім корпусі й 500.000 у резервах для Великої Британії.

Опісля прийшли бої в африканських колоніях, потім нещаслива експедиція на Дарданелі, далі оборона Єгипту, вкінці похід на Солунь. Зважмо, що самі Дарданелі зіли англійських утрат найменше 250.000, що близько мільона втрат понесли Англіїці на французько-німецьким фронті, що 200.000 армія стоїть у Мезопотамії і т. д., а мусило прийти до висновку, що в теперішній війні Англія виставила чотири до п'ять мільонів війська. На кожний мільон війська треба 30.000 офіцерів, офіцерами мусять бути чейже Англіїці, а не якісь африканські дикуни. З усіх тих чисел виходить, що Англія дала вже, що могла, й не багато більше може ще додати.

Не можна й сьогож забути, що моральний примус ділає нераз сильніше ніж законний примус. Вербунок добровольців довершував ся серед такого морального примусу, що годі собі навіть уявити. Не диво, що англійські робітничі послі, котрі голосували за більом, заявили, що тому так голосують, бо законний примус уважають за слабше зняряде до змілітаризування суспільності ніж моральний примус, що виродив ся в справжнє безоглядне насильство.

Не дивлячи ся на се, конференція робітничої партії Англії заявила ся величезною більшістю голосів проти воєнного білю. При голосуванні в палаті громад дня 7 січня заявило ся 403 послів за білем, 105 проти. Голосів „проти“ доставили головню англійські ліберали. На робітничій конференції, що відбула ся зараз по голосуванні в парламенті, спротивило ся білеви 1.710.000 робітничих делегатів, за білем голосувало 934.000. Тою самою більшістю голосів прийнято внесення залізничників з зазивом, аби всі три міністри, яких вислала робітничая партія до кабінету Аскіта, безпроволочно уступили.

Тим способом міністерство Аскіта трагить свій дотеперішній характер — міністерства загально-національної оборони й соціалістичне робітництво переходить в опозицію.

Тимчасом, як усе те діяло ся в англійським політичним життю, турецькі війська приневолити Англіїців уступити зовсім з півострова Галіполі. Пригадаймо собі, що недавно тому Турки прогнали англійські війська зпід Анафорта й Арібурну. Тоді Англіїці прикрашували, як могли, сю свою соромну поразку; голосили, що се зовсім добровільний правильний маневр, аби зібрати всі сили коло Седіль Бару й не перепускати турецьких кораблів з Дарданелів в Єгейське море. Рівночасно з тим заявляли, що рішені держати в своїх руках Седіль Бар як найдовше та за всяку ціну. Дня 9-го січня прогнали їх Турки щодо ноги з Седіль Бару. Не знати це, як будуть Англіїці вибілювати сю нову та в Дарданелях остаточну поразку. Радо віримо, що були рішені держати сей кінчик Галіполі за всяку ціну, так само, як за всяку ціну хотіли допомогти Дарданелі, але показує ся, що від рішення й хотіння до справжньої побіди дуже далеко.

Соромною невдачею скінчив ся вже цілий шумно проголошуваний похід на Дарданелі. Коли дня 19 лютого минулого року перші стріли корабельних гармат сполученої англійсько-французької флотії падали на зовнішні форти Дарданелів, газетні труби почвірного порозуміння аж греміли пророцтвами скорого розгрому Туреччини й остаточної побіди над центральними державами. Не дасть ся заперечити, що й у наших слабодухів залякана душа ховала ся в п'яти. Але незабаром Турки впорали ся з ворожою флотою. Тоді прийшла черга на сухопутній похід на „Константинопіль.“ В останніх днях квітня висаджено на сушу коло Седіль Бару й Арібурну значну англійсько-французьку армію й тоді знову проголошувано на весь широкий світ, що в Дарданелях рішити ся війна, що здобутте Царгороду, яке мало

наступити а найкоротшим часі, ввінчає остаточною побідою почвірне порозуміння.

Розуміть ся, що почвірне порозуміння дуже добре знало, що від упадку Царгороду не залежить вислід війни ані на французьким, ані на російським фронті. Говорило ся й писало ся так у тій цілі, щоб дурити цілий світ, а передусім свою суспільність розсіванням надій на побіду й таким зручним відвертаннем уваги закривати свою безсилність і безрадість на властивих фронтах.

В дійсности з цілого шумно заповіданого дарданельського підприємства не вийшло нічого крім моря крові, соток тисяч трупів і повної невдачі по стороні почвірного порозуміння.

Тільки, щоб не признати відкрито своїх невдач і не ліквідувати авантурничої війни, почвірне порозуміння випукало собі новий фронт, куди хоче відвернути увагу світа — се Солунь. Теоретично оцінюючи справу, можна сказати, що рятувати Сербію треба було в вересні й жовтні. Як що Англія та Франція на правду хотіли прийти Сербії з помічю, то чого-ж ждали, аж з Сербії сліду не зостало ся? На се питання досить трудно відповісти. Є дві можливости: або не знали, що приготавлиє ся похід проти Сербії, або знали, що не мають настільки сил, аби не допустити до розгрому Сербії. І в однім і в другім випадку се яркий доказ нездарности.

Яку-ж вартість має ціла теперішня виправа до Солуня? Мілітарно найменшої!

Навіть, як що становища англійсько-французької армії дійсно такі сильні, що австро-німецько-болгарським військам не вдасть ся виперти їх з Солуня так соромно, як Турки виперли з Галіполі, то ніхто тверезий навіть не подумає про можливість якоїсь офензиви почвірного порозуміння на Балкані, про можливість відбиття Сербії. З того виходить, що виправа до Солуня має тільки політичні цілі, а не воєнні. Почвірне порозуміння боїть ся до решти втратити свій сильно захитаний вплив на Балкані й тому пробує сею виправою піддержати свій престиж, а з другого боку держати в шаху Грецію й Румунію.

Так само більше для гарних очей Румунії ніж з вірою в мілітарні успіхи Росія розпочала в день латинського

Різдва свою офензиву на бесарабським і східно-галицьким фронті. Як відомо, в Румунії стирали ся за цілий час війни два напрямки. Один бажав конче, щоб Румунія приступила до війни по стороні Росії, другий зберігав нейтральність. Ті, що пхали Румунію в обійми Росії, вірили непохитно в побіду почвірного порозуміння. Воєнні події від мая до кінця 1915 р. мусіли вбити сю віру. Румунія почала роздумувати, чи не післати її своєї армії проти Росії, чи не вдало ся-б її з світового пожежу винести для себе Бесарабію?

Супроти того Росія випружує всі сили, щоб показати свою могутність, непобідність. І так розпочала ся нова зимова російська офензива. На буковинській границі й над Стрипою Росія вже більше двох неділь пробує проломити австрійську лінію. Побіч того, що хоче відстрашити Румунію від спілки з центральними державами, хоче безперечно також зазначити, що своїх претенсій до Галичини не зрікла ся. Побитий ведмідь знову витягає лапу по українську землю! З дотеперішнього перебігу показує ся, що як ні висилоєть ся зажертий ведмедище, — не стає йому вже таки віддиху. Раз ударить на буковинський фронт, — набере по лапах і подаєть ся назад, видихуєть ся, декілька днів випочиває. По декількох днях пробує того самого над Стрипою та з таким самим вислідом!

Се не значить, аби теперішня російська офензива була слаба, або неенергічна. Протинно, кожний приступ підготовляєть ся божевільно густим острілюванням австрійських становищ з гармат. Гарматні стріли падають часто як грохот тарабана й тому така стрілянина носить уже навіть назву „тарабановий огонь“. По такій декілько-годинній стрілянині йде приступ на біле оружє. Шіснадцять рядів один по другім кидаєть ся на австрійські становища й... тече кров ріками, падають трупи покосами... Для перемучення російської армії характеристичне те, що по кождім таким приступі наступає декілька днів спочивку, щоб видихати ся, стягнути нові війська, доставити свіжу мушцію.

Поверх два тижні ведуть ся нові завязаті бої на нашій землі й за нашу землю. Маємо надію, що ті криваві бої доведуть укінці до визволення всіх наших земель зпід московської неволі.

Володимир Темницький.

З листу д. В. О. до „Союзу визволення України“.

Перед декількома днями попали мені в руки деякі українські часописи. Для недостачі часу переглянув я їх побіжно. Потім пішли вони в чужі руки й більше не вернули. Не пригадую собі, в котрій була згадка, що по містах і селах на здобутих територіях Холмщини, Волині були зараз розпорядки також в українській мові. Так є! Були! Я їх бачив і читав. Але тільки в Томашові й Замостю! І то тільки один-одніський розпорядок.

На однім аркуші було по німецьки, українськи, польськи й російськи. Будучи декілька днів у Холмі, заглядав я рівнож за ними, та не бачив! Мені видаєть ся, що був се одиникий випадок. Ріжних розпорядків було повно, одначе тільки в німецькій і польській мові. В часі мого побуту команду в Холмі й околиці перебрала від Прусаків австрійська армія. Зараз і видала про се своє оповіщення, число І, котре я читав. Та не инакше, як звичайно: по німецьки й по польськи!! Чому властиво так поступили, не знаю. Одначе думаю, що так не повинно воно бути! Справді головна маса тамошнього населення „православного“ уйшла, зістали ся тільки біднійші, а Поляки готові сказати, що немає для кого подавати оголошення в українській мові, бо зрештою тут їх ніхто й не вміє читати, отже річ зайва. Мені здаєть ся, що се тільки одно здержує та здержало всі оголошення в нашій мові! Управа краєм у руках Поляків. — Агітаторів за вступленням до леїону повно, — є кому інформувати місцевих Поляків, „незрячих ще галицької політики“. А з нашої сторони яка робота? Жадна! Місцевих немає! Галицьких і буковинських не видати! Се нам шкід-

ливо! Вашим обовязком слати в такі міста своїх людей! Коли „цивілям“ прикро (й дійсно) або їх немає, — то треба постарати ся, щоб бодай у кождій місцевій військовій команді сидів один свідомий річи — наш офіцер — чи рядовий, котрий вставляв ся-б за нашою мовою. Чей і польська мова не мала жадного публичного доступу в російській території! Чому-ж сьгодні в наших містах видно її всюди на урядових оголошеннях, а нашої не видати? Сьому треба конче зарадити й то зараз! Вертаючи до розпорядку (І) австрійської команди в Холмі, мушу піднести, що касує він і забороняє російську мову в школі й автономічних урядах, як також урядованне в тій мові, натомісьць уводить мову німецьку, польську й українську. Дальше мушу зазначити, що перейшов я лівий беріг Буга від Томашова аж за Бересте, стрічав „краянів“, одначе дуже мало, — втікли перед страхом — „кулі та шнура“, а ті, що зостали ся, „силою пари“ виширляли ся своєї українськості — „Ми Поляки“, — говорили, — й дійсно розмовляли з нами по польськи, хоч, як забували ся, між собою починали по „мужицьки“. За Бугом того явища не було. — Ті, що зостали ся, признавали ся відкрито: „Ми Українці, мужики“ й дуже чисто по нашому розмовляли. Мав би я багато-багато вам оповісти, але недостача часу й цензура не позволяють.

Дописка. Тому, що по багатьох селах була вже по декілька літ школа й учено виключно по російськи, часто трапляєть ся, що вміють досить читати, писати, —

наша книжка й газета мала б і матиме дуже скорий приступ і великий попит, треба тільки їх між осталими розповсюдити! — Я дуже радо робив би те, — та не знаю, кому дати „Діло“ чи „Свободу“, коли вони раз на цілий місяць до мене навідають ся. Чи воякам, що оточують мене, чи простим селянам, котрі ще в страху! — При сім

мушу піднести, що всі наші редакції видаваних у часі війни часописей — дуже й дуже недбайливі є й були в поширюванні своїх видавництв! Правда, по дорозі дещо пропаде, але всім і всі, то неможливо. Тут вина і непорядки редакцій і то тільки редакцій галицьких — українських, бо буковинські дуже добре сповняють свою службу!

Посмертна згадка.

Василь Семиренко.

Дня 17 грудня 1915 р. віддала українська громада в Києві останню прислугу мало відомому ширшим українським кругам меценасови українського руху на російській Україні — Василеві Семиренкові. Хто тільки мав нагоду вдати ся в розмову з Покійним, чи в питаннях його спеціальности як фабриканта цукру, чи на тему громадянських справ, бачив у Семиренкові глибоко ідейну людину, був свідком його доброї й чутливої душі, що не могла не відкликнути ся на потреби громади, зокрема, коли справа дотикала дорогих йому ідей. А як що не стрічало ся його імені на сторінках преси, як що воно не було на устах багатьох, як що не попало в об'ємистий друкований донос С. Щоголева „Украинское движение“, можна се пояснити тільки безмежною скромністю Покійника. Ся величезна скромність і була причиною, що не тільки письменно, але й усно не можна було оповідати про його щедри жертви на українські культурні та громадянські справи.

Василь Семиренко вродив ся 7 марта ст. ст. 1835 р. Походив з родини давніх кріпаків князя Воронцова, котрі викупили ся на волю. Технічно-купецьку науку одержав у вищій купецькій пансіоні в Петербурзі, а потім протягом двох літ у Парижі в лабораторії Бусінго. По скінченню студій з невеличкою грошевою сумою, котру дістав у спадщині, забрав ся до віднови напів-зруйнованої фабрики в селі Сидорівці. Живучи зразу дуже скромно, відмовляючи собі всякої втіхи, зате присвячуючи велику енергію для задуманої собою справи, поставив Семиренко швидко свою маленьку фабрику на таку висоту, яка задивувала й великих фабрикантів цукру. Правда, крім праці й енергії вносив Покійник у справу також свої винаходи, про котрі зараз і заговорили спеціальні технічні журнали й котрі зробили

імя Семиренка відомим і в науці. Вислідом такої його діяльности була скоро поправа його фінансових справ.

Тут і джерело його щедрих жертв на українські справи. Не думаючи про особисте щастє, не віддаючи ся життєвим утіхам, він замість того постановив брати живу участь своїми грошовими засобами в ріжних українських культурних починах. Особистий приятель Ол. Кистяковського, потім В. Антоновича, Семиренко разом з ними розбирав ті справи, котрі були на черзі, й зараз відкликавав ся на них досить великими жертвами. Й Кияне знали, що є якийсь жертводавець, але не знали, хто він. Знали жертводавця під іменем „Хорса“, а вислів „Хорє заяснів“ означав, що хтось дав на таку й таку справу нові засоби. Тільки згодом удасть ся зрахувати те, скільки зробив Покійник для ріжних українських культурних підприємств. Треба було підпомогти Драгоманова, що не по своїй волі покинув виклади на київській університеті й почав новий рід діяльности за границею, Семиренко один з перших відкликнув ся на те й відгукнув ся в таких розмірах, що не під силу були решті братії. Задумали якесь видавництво, й тут явив ся Покійник, як не виключним, то головним фундатором. На „Кієвск-ую Старину“ й „Україну“ видав понад 35 тисяч рублів. Покривав усе дефіцити „Літературно-Наукового Вістника“ з хвилию, як він переніс ся до Київa. Щедри жертви сипав на „Українське Наукове Товариство в Києві.“ Жертвами Покійника головно вдержував ся „Літературний Фонд“ підпомогти українським письменникам, з якого побірали декілька літ перед смертю між іншими місячні підмоги Михайло Коцюбинський і Леся Українка.

На Аскольдову могилу в Києві, де поховано тихого українського патріота, несеть ся сум і щира подяка з усіх українських земель.

Честь його пам'яті!

Вісти.

Поздоровлення „Союзу визволення України“ д-рови Радославови з приводу визволення Македонії. З приводу визволення Македонії вислав „Союз визволення України“ Міністрови-Президентови Болгарії телеграму такого змісту: „Союз визволення України“ поздравляє як найсердечнійше братню болгарську націю з визволенням Македонії, котра так багато витерпіла. Українці розуміють велику національну радість Болгарії тим більше, що велика Україна стогне ще до сьогодні під чужим ярмом і тужно дожидає свого визволення“.

Болгарські часописи подали текст телеграми та висловлюють ся дуже прихильно про українські змагання до самостійної України. Й так „Дневникъ“ запевнює Українців про прихильність болгарського народу до змагань до державної незалежности українського народу та про поміч у часі, відповідним сповненню українських національних ідеалів.

Сімдесятилітте уродин проф. Р. Айкена. „З приводу сімдесятилітніх уродин проф. Рудольфа Айкена в Єні вислав „Союз визволення України“ таку телеграму: „З приводу сімдесятого дня уродин просимо Вас, Високоповажаний Пане,

великодушний Оборонче гноблених народів, прийняти ласкаво наші найгарячіші бажання“.

Привіт „Вістникови“ від другого курія У. С. С. Отаман другого курія Українських Січових Стрільців Василь Дідушок прислав редакції „Вістника Союзу визволення України“ таку полеву листівку: Щирий привіт Шановній Редакції з нагоди Свят пересилають офіцери другого курія першого полку Українського Січового Війська. Василь Дідушок, Омелян Левицький, Дмитро Вітовський, Петро Дідушок, Годованський, Роман Сушко, Мельник, В. Кучабський, Чичкевич, Осип Навроцький, Іван Сіяк, О. Бордун, Матчак. (2 підписи не читкі).

Орган товариства „Україна“. Як довідуємо ся з товариства „Україна“, виходитиме плянована „Українська Часопись“ товариства під назвою „Східно-європейська Будучність“ (Osteuropäische Zukunft) і служитиме інтересам Німеччини на Сході та південнім Сході, отже присвячена не тільки українському питанню, але й питанням балканських країв. Рівночасно буде вона також органом „Товариства над

дунайських і балканських країв у Німеччині (Donau- und Balkanländerverein in Deutschland = „Dubvid“).

причіпити ся до справи русифікації, кождий старав ся дістати до своїх рук часть добичі. Але ось змінили ся події й усі вони вирікають ся: не я, не я! Отже найдіть тут тих, хто завинив, що сотки тисяч Галичан, збаламучені надією легкого доробку та демагогічними обіцянками, покинули рідні оселі й пішли за нашим військом. Кождий старасть ся увільнити ся від одвічальности, вказуючи на інших як на винних, а єпископ Евлогій обвинувачує загалом усіх, — з виїмкою його самого кождий щось завинив.

„Одночасно зі знищенням української культури в Галичині терпіла також і до того часу упосліджена українська культура в Росії. Русифікатори постановили переробити цілу систему й поставили собі за задачу зєдинити всіх Українців, як російських, так і галицьких у спільній культурно спустошеній вітчизні. Чи маємо пояснити, який удар завдали єї політики російській державности? Здасть ся, що навіть Петро Струве се зрозумів. Болісна наука відкрила очі багатьом на неодну річ і повинні вкінці відкрити ся очі також на українське питання, хочби і з великим запізненням і ціною великих жертв. Українці в Росії підіймають питання про заведення в школі викладів на українській мові й се питання заслугує на серйозну увагу“.

Та сама газета в ряді інших статей виступила проти демагогічної політики російських властей у Галичині, котра наробила так багато шкоди місцевому населенню. Осуджуючи єю політику, газета підносить між иншим, що „військові власти не похвалювали адміністраційних вибриків русифікаторів і противили ся їх роботі. Але політика стояла під проводом незрілого під політичним оглядом міністра Маклакова, а націоналісти в характері його агентів розбивали ся по Галичині й сіяли замішання, котре нас так дорого коштувало. 100.000 збігців, яких зваблено до Росії демагогічними обіцянками єпископа Евлогія й його поплечників, споглядають на нас голодними очима та чекають“. Редакція „Дня“ гадає, що нечувані події, які відбували ся в Галичині при насаджуванню в краю націоналістичної політики, дали аж забагато матеріалу до інтерпеляції в Державній Думі.

Митрополит Шептицький за Глинку-Янчевецького. „Кіевская Мысль“ з 19 грудня 1915 р. доносить з Петербурга: „Проводирі Славянського Товариства“ в Петербурзі роблять заходи в правительстві, щоб вимінати митрополита Шептицького за заарештованого в Австрії кореспондента „Нового Времени“ Глинку-Янчевецького.

З харківського кооперативного зїзду. На святочнім засіданню представників кооперативів харківської губернії, що відбуло ся з нагоди 50-ліття кредитової кооперації під проводом професора Левитського, постановлено в пам'ять ювілею заложити дві стипендії в вищих жіночих школах.

Околиці Луцька. У великім проміні довкруги Луцька страшні знищення. Кількасот сіл і містечок лежить у румовищах. Деякі села, де людність успіла сховати ся перед примусовим виселенням і повернути, починає будити ся житте. Сумний вид представляють спалені доми, голі комини, що сторчать, і вітряк, котрий тут і там стоїть самітно, а властитель котрого, селянин, мусів „викупити ся“ в козаків. Плачено по 25 і 50 рублів окупу за млин або за хатчину, але часто мужик, не вважаючи на окуп, ставав жертвою козаків, бо одна ватага прислала другу аж до успіху. Тепер дорожня, але все-таки не в такім ступні, як у Галичині, бо завдяки врожави є бодай збіжжя та хліб. Фунт масла коштує 2 кор., яйця по 10 сот., курка 1 кор., гуси по 6 кор., молоду свиню можна дістати за 30 кор. Дуже відчувають недостачу тютюну й горівок. Пиво місцеве 12 кор. за ведро.

„Святий чорт“. „Кіевская Мысль“ з 10 грудня 1915 р. пише: А. Пругавін мав нагоду зазнайти ся з недавно скінченим великим манускриптом ченця Іліодора. Рукопись обіймає 400 сторінок, писаних на машині, й має заголовок „Святий чорт“. Ся велика книга займаєть ся славнозвісним старцем Распутіним. Сам старець називає себе „ізгоїтелем бе-

Петербурзький „День“ про російських „круків“ у Галичині. В чч. 31—32 „Вістника“ за 1915 р. подали ми за „Біржевими Ведомостями“ статью красноярського єпископа Нікона про російських круків, що кинули ся на Галичину в часі зайняття єго краю російськими військами, щоби знищити в нїм здобутки української національної культури. Тим самим „крукам“ присвятив статью поступовий петербурзький „День“, з котрої подаємо отєї виривки:

„За нашим військом, що поступало наперед у Галичині, тягнули череди тих, кого єпископ Нікон назвав „табунном круків“, а котрих у Державній Думі означено яко відпади людськості. Одначе в тій череді були не самі лиш урядники. До Галичини линули всі зіпсуті елементи нашого офіційального націоналізму. Не вважаючи на остороги військових властей, не вважаючи на заяву генерал-губернатора, що насильне „ломання“ не пожадане, націоналістична сарана знищила всі паростки, виплекані культурою українського народу, й під покривкою русифікації краю несла за собою, як рак, смерть, розклад і згнилизну. Сі ганебні події не скоро забудуть ся! Бо-ж прийшло аж до того, що один пан з редакції „Земщини“, знаний з своєї моральної нікчемности, погорджуваний всіми автор безстидних карикатур, засів на відповідальнім становищі в Галичині й зїстав покликаний заціплювати в краю російську культуру. Тож справді подія, котра здаєть ся нам зморою!

„Тепер круки розлетіли ся й поховали ся по кутах. А давнійше вони кричали: і я! і я! й кождий намагав ся

соф“ і говорить, що дістав від самого Бога здібність лічити „облудні пристрасти“, виганяти їх, як з жінок, так і з мушцін. У сім він бачить своє головне завдання. В своїй рукописи Іліодор подрібно змальовує способи, якими старець лічив своїх пацієнтів. Опираючи ся на певних джерелах, Іліодор докажує, що „святий чорт“ лічив переважно молодих і гарних дівчат і жінок; може бути через те, що вони на його погляд найбільше підлягають спокусам „блудного біса“. . . Книжка про Распутіна являєть ся тим більше інтересною, що в останні часи Распутін, як відомо, здобув разом з єпископом Гермоіеном великий вплив на царя й на ціле російське правительство.

М. Січинський на волі. В польській пресі появили ся вже свого часу вістки про арештування М. Січинського та домагання австроугорської дипломатії в Америці його видачі. На основі вісток американської преси слід ствердити, що М. Січинський остає на волі та що справа признання йому американського громадянства є тільки в ході. Австро-угорській дипломатії тим більше не треба було домагати ся видачі

або арештування М. Січинського, бо він сам добровільно зголосив ся перед урядом Зєдинених Держав, жадаючи переведення процесу, щоб у нім доказати політичний характер свого вчинку.

Подвійна плата бувшим галицьким урядникам. В бюджетовій комісії Думи посол Антонов звернув її увагу на те, що російські урядники, які служили в Галичині й лишили ся без посад по опущенню Галичини, дістають і тепер ще подвійну платню.

Історія українського кооперативного руху. На ювілейнім зїзді, що відбув ся з кінцем минулого року в Києві, постановлено між иншим асигнувати 2000 карбованців на видання збірника, в яким представлено б історію української кооперативної в усіх її формах.

Перенесення часописи. Подільське губернське земство постановило перенести своє видання, „Економическая Жизнь Подолія“ з Камінця Подільського до Винниці. Перше число журналу мало появити ся з кінцем 1915 року.

Бібліографія.

Видання „Союзу визволення України“.

Українські колядки. Третє видання. Відень, 1916, Стор. 32. Ціна 20 сот.

Друге видання розійшло ся протягом двох днів. З уваги на численні дальші замовлення зроблено отсе третє видання, яке з огляду на зміст і дешеvu ціну дуже надасть ся для масового поширення між українськими вояками та широкими українськими масами. З огляду на те, що дальшого видання не буде робити ся, треба поспішати з замовленнями. Найкраще замовляти більшу скількість.

Видання, надіслані до Редакції:

La Revue Ukrainienne, чч. 4—5. Льозанна, книжка за жовтень—падолист. Стор. 98. Ціна 3 франки.

Зміст: А. Жук. Слова й діла. Н. Н. Москалі в Галичині (I. Приготовання. II. Адміністрація. III. Школи. IV. Православе. V. Селяне. VI. Національні питання). Е. Б. Українські національні інституції в часі окупації Галичини Москалями (Наукове Товариство ім. Шевченка, Академічний Дім, Просвіта, Укр. педагогічне Товариство, Укр. Національний Музей, Дністер, Доставка, Народна Торговля, Сільський Господарь, Бурси Укр. пед. Товариства, Школа Бориса Грінченка). Єпископ Нікон. Вірли та круки (Московський православний єпископ боронить Українців). В. К. Поляк, що боронить Українців. Др. Михайло Лозинський. Як Поляки розуміють волю (I. Погляд у минувшину. — „Польська воля“. II. Польське розуміння визволення Польщі теперішньою світовою війною). А. Ж. Холмщина та Волинь (Російсько-українські області, зайняті австрійсько-німецькими військами. I. Історія Холмщини до часу російського пановання. II. Російське пановання в Холмщині). Євген Б. Короткі статистичні дані про Україну (I. Природні багатства України. II. Оборот українських морських пристаней). Микола Коєтомарів. Дві руські народности (Продовженне). Г. Броше. Український пропагандист (Особисті спомини). Др. Михайло Лозинський. Михайло Павлик. Огляд журналів. Бібліографія. Хроніка (Ограблення музею гр. Шептицького в Прилбичах, Домагання російських Українців, Російський педагогічний зїзд і поневолені нації, Українська область, зайнята Австрійцями та Німцями, Українські цивільні полонені в Росії, Українські закладники в Києві, Заборона кириличної азбуки в школах Угорщини, Евакуовані). Документи (Два документи до евакуації Галичини Москалями, Привіти українських полонених учителів для „Союзу визволення України“,

Заява Загальної Української Ради про загальне положення). Зміст першого тому „Revue ukrainienne“ (липень, серпень, вересень, 1915). Нові книжки та журнали, надіслані до Редакції.

Філярет Колесса. Военні квартети на мужеський хор, присвячені Українським Січовим Стрільцям. Накладом Загально-Української Культурної Ради. Відень, 1915. Стор. 17.

На зміст складають ся: 1. Пісня Січових Стрільців (В горах грім гуде, хоч зима паде — Осипа Маковей), 2. Тим що упали (Що то за грім, осінний грім — Богдана Лепкого), 3. Думка на чаті (Чого ти, серденько, тремтиш? — Василя Щурата), 4. Жовнярські похорони (Помер рекрут в непривітній столиці — Осипа Маковей), 5. Червона калина, 6. Журавлі.

Жовнярські пісні **Осипа Юрія Федьковича**, поручника у війні з Італією 1859 р. Тексти вибрав Др. Василь Щурат мелодії приспособив і доповнив Філярет Колесса. Накладом Загально-української Культурної Ради. У Відни, 1915. Стор. 19. Зміст: Портрет австрійського цїсаря, австрійський гимн і український народній (оба під нотами), статейка В. Щурата про Федьковича п. з. „Гуцульський поет“, портрет Федьковича, бойові пісні (всіх 15).

В. Плавюк. Военні пісні. Косів, 1915. Стор. 13. Змістом такі віршовання: I. Ударили в тарабани, II. Чи ти милий пиллом припав чи метилецею (sic)? III. Чорна ріля заорана.

Централнитѣ сили и България. Софія, 1915. Стор. 120. Редакція часописи „Български Търговски Вїстникъ“ видала під наведеним у горі заголовком збірку історичних і політично-економічних статей. Збірка вийшла в болгарській і німецькій мові. Взяли участь у ній болгарські журналісти й політики, німецькі, один Українець й один Поляк.

З Болгарів виступили в книжці зі статями Кирило Христов, один з більших сучасних поетів, Спас Ікономов, головний редактор часописи „Народни Права“ й інші болгарські журналісти. Дуже інтересна статя знайомого вже українській суспільности парламентарного посла П. Даскалова п. з. „Русофільство въ България“, котра оповідає історію русофільства в Болгарії. Коли по п'ятсотлітній неволі визволила ся Болгарія при помочи Росії та заснувала самостійне князівство, то нічого й дивного, що русофільство запанувало в ній на цілій лінії. Тоді й один з найбільших болгарських патріотів, поет Славейков, співав:

„Руский царь е на зема
Най-великъ; надъ всички пръвъ.
Руситъ сж наши братя,
Наша плътъ и наша кръвъ...“

Та російська дипломатія не вміла заховати міри в „визволенню“. Дуже скоро скинула вона маску й виразно зазначила, що її метою є не визволення, а переміненне Болгарії в російську провінцію. Крок за кроком спадала ідеальна маска визвольника, а щораз виразнійше виступала брутальна воля російського царату, що мостив собі шлях через Дунай на Царгород. І стало ся, що сей самий Славейков, найбільше популярний поет визволеної Болгарії, в декілька літ пізнійше проголосив як міністер у „Народнім Собраню“ що „който даде на Българія кравай, — той ще и бжде леля“, иншими словами, що коли Болгарія бачитиме свій інтерес у зближенню з Австрією й матиме з сього користь, то зробить се й проти волі Росії. І справді, як що придивимо ся російській політиці в Болгарії від часів визволення аж до сьогодні, побачимо, що ніхто так добре й так сильно не працював, щоб знищити всякий вплив Росії, як сама Росія. Коли визволена Болгарія запровадила в себе найбільше демократичну в Європі конституцію, а в 1885 р. північна Болгарія зєднала ся з полудневою та князь Олександр Батенберг став на чолі того народнього руху, перша спротивила ся тому Росія.

Коли того самого року Сербія нагло напала на Болгарію, Росія зараз відкликала всіх своїх офіцерів, що були в болгарських полках. Одначе Болгарія не настрашила ся й без російських офіцерів побила Сербів. Князь Олександр, що став улюбленцем болгарського народу, мусів на приказ Петербурга уступити з престола й виїхати з Болгарії. До влади прийшов Ст. Стамбулов, що за ціль життя поклав собі визволення Болгарії зпід російської опіки. Почала ся завзята боротьба між ним і російською дипломатією. В 1896 р. вивав Стамбулов, забитий на вулиці в Софії . . . й того саме року наступає помирненне між Болгарією та Росією. Та Росія знову нічого не навчила ся й, коли в 1908 р. Болгарія проголосила свою незалежність, Росія віднесла ся неприхильно до сеї події. Найгірше було з Македонією. Було загально відомо, що Болгарія від часу, коли одержала свою державну самостійність, не мала иншої політики, — як політику в користь Македонії й не мала иншого національного ідеалу, як ідеал зєдинення всіх Болгар. Росія призначала право на Македонію . . . Сербам.

З Німців узiali участь у сій книжці посадик Відня др. Рихард Вайскірхнер, др. Гайнеман, Филип Брох, др. Макс Пауль й инші. Вони займають ся економічним питанням Німеччини, Австрії й Болгарії та взаїмними відносинами між ними. Дуже цінні та замітні статі Рихарда фон Маха, кореспондента „Kölnische Zeitung“, що живе вже довгі літа в Болгарії й є одним з краших знавців Балкану. П. з. „Българи и Поляци“ подав історію Володислава Варненчыка в болгарській історії др. Тадей Станіслав Грабовский, делегат Польського Народнього Комітету в Софії. Хоч др. Грабовский один з тих дуже сьогодні нечисленних Поляків, котрий не відносить ся ворожо до українського народу, а все-таки й він не міг поздержати ся, щоб не вколоти Українців з кривою історії та правди. Він каже там, що тодішня Польща признавала Українців і Литовців своїми зовсім рівноправними горожанами й що „навіть ті Українці, котрі розголосили стільки по світі про польське „ярмо“, охоче прийняли-б його тепер замість сеї волі, котру дає їм тепер Росія.“ Таких порівнань не можна робити, пане професор!

П. з. „Българи и Украинци“ подав др. Лев Ганкевич історію відносин між Болгарією й Україною до часу теперішньої війни, — зносини тепер у часі війни, становище болгарського правительства до української справи, заяви міністра-президента д-ра Радославова й визначних політиків тай учених і становище болгарської преси до Українців. Замикає книжку статя д-ра Шрадера, редактора часописи „Osmanischer Lloyd“ — „Турцитъ като вѣржженъ народъ“.

Др. Лев Ганкевич.

Arnaldo Fraccaroli. La presa di Leopoli e la guerra austro-russa in Galizia. Milano, Fratelli Freves, 1914. Автор, співробітник шовіністичного „Corriere della Sera“, член пресової кватири, використав довіре, яким наділили його австрійські власти й на кождім ступні зраджує свої русофільські симпатії, одначе треба йому признати, що находить він також слова признання для австрійської армії, зокрема для санітарної служби, а з другого боку треба замітити, що його 18 картин се справжні взірці барвних, живих і плястичних воєнних малюнків з найтяжшої доби сучасної війни.

Коли в перших уступах автор, може й проти волі, тут і там давав вираз своєму одушевленню, яке плело в його груди від воєнного захоплення всіх покликаних під воєнні стяги, то в дальших уступах він уже італійський шовініст і русофил. Все-таки треба признати, що ся книжка остільки цінна, оскільки розкриває італійським читачам потрохи занавісу польсько-українського питання. (А се в Італії, що роїть ся від Поляків, річ зовсім нова). „Поляки та Жиди, (пише він на стр. 269—270) злучені разом, становлять половину населення, Українці другу половину. Але Поляки приказують у всім, Жиди, як добрі філософи, дозволяють командувати, а Українці мусять слухати. Ніякої справедливости в поведенню між Поляками й Українцями ні сліду“. „Українці не мають сливе нічого: мають одного посла на тристатисяч жителів, коли Поляки мають одного на сімнадцять тисяч“ і т. д.

Далі автор повторює виводи якогось Поляка, що вмовляв в нього своє пересвідчення, буцім-то Австрія останніми часами виплекала українофільський напрям, аби ослабити польські впливи. В сій цілі австрійське правительство буцім-то зродило надію Українців на сотворенне самостійної України від Львова по Одесу з Київом як столицею. Сей Поляк інформовав автора, що з другого боку те саме правительство заохотило Поляків до покликання до життя польських легіонів, якими він ураз з багатьома иншими Поляками не одушевляєть ся, бо „не має причини одушевляти ся Австрійцями“ (стор. 274). Від иншого інформатора-Українця довідав ся автор, що між Українцями є також політична русофільська орієнтація, але сьому винні, більше ніж Австрія, Поляки, котрі хотіли-б задержати в Галичині перевагу, а до сеї цілі послугують ся нераз насильними способами та підпірають москвофилів. За те відпокутували Поляки, потерявши від револьверової кулі з руки Січинського графа Потоцького. В дійсности-ж Українці стремлять до повної політичної незалежности в обсягу своїх повних етнографічних границь. — Поминаючи багато помилок у представленню поглядів і політичних змагань українського народу в Галичині, книжка Фракаролі має остільки стійність, що вона в белетристичній формі доторкаєть ся нашого питання, а тим самим може бути понукою для декого з читачів досягнути до инших джерел, аби пізнати се питання, бо в книжці зачіплено його таким способом, що викликає деяке заінтригованне. П. К.

Заклик до громадян у справі опіки й допомоги нашим землякам-полоненим з російської України.

Президія „Союзу визволення України“ закликає отсим наше громадянство до збирання жертв на задоволення культурно-духових потреб наших земляків, що перебувають як полонені з російської армії в таборах воєнно-полонених в Австро-Угорщині.

Число полонених-Українців усе зростає (в одній Австро-Угорщині їх буде вже більше ніж 150.000), а ще швидше зростають їх насущні потреби мати в руках рідне друковане слово. До „Союзу“, котрий від довшого часу заопікував ся задоволенням отсих духових потреб своїх земляків, звертаєть ся через Червоний Хрест усе більше й більше, як окремих одиниць, так і цілих гуртів полонених з проханням надсилати всілякі книжки й комплетувати українські бібліотеки. На се потрібно все більше й більше матеріальних засобів.

Полонені мають право числити в своїм положенню на поміч цілого рідного громадянства. І „Союз визволення України“ певний, що наш патріотичний загал щедро підпре сю важку національну справу.

Жертви потрібні, як у грошах, так і в книжках й інших друках. „Союз“ просить надсилати твори красного письменства (наших класиків), передусім повне видання творів Шевченка, різні популярні видання для народу (видавництва „Просвіти“), кооперативні й хліборобські книжки та періодичні видання, драматичні твори, збірники пісень і ноти до них, різні шкільні підручники на українській мові, річники українських тижневиків і місячників, портрети українських діячів і т. п.

Усі жертви просимо надсилати на адресу адміністрації видань „Союзу“: Wien, VIII., Josefstädterstraße 79, II. Stiege, Tür 6.

На посилках і грошевих переказах надписувати: „Для полонених“.

На переломі.

Незабаром вийде під сим заголовком великий, з багатьма малюнками календарь „Союзу визволення України“, понад 20 аркушів друку. Се пам'яткова книжка для кожного широкого Українця на згадку сучасного великого часу, який становить переломову добу в життю нашого народу, нашої нації. В ній знайде читач цілий ряд цікавих статей, котрі всесторонньо освітлюють українську справу, наше минуле й нашу теперішність. От короткий перегляд сих статей: Проф. Ленкий, На новім порозі, Проф. В. Сімович, Шевченків заповіт, Др. Л. Цегельський, Про причини великої світової війни, Др. З. Кузеля, Наше минуле (коротка історія України), Проф. Б. Ленкий, Кінець української волі, Др. Л. Цегельський, Самостійна Україна, Йогож, Про назви „Русь“ і „Україна“, Проф. Ст. Рудницький, Україна (коротка географія), С. Кузик, Потреба самостійности України з економічного погляду, Проф. Б. Ленкий, Погляд на укр. літературу, Проф. В. Сімович, Короткий огляд укр. літератури, Др. В. Левицький, Українці в Австрії, Др. М. Лозинський, Укр. предствництво в Австрії, Вол. Темницький, Укр. Січові Стрільці, Ів. Чупрей, Січовий рух, Проф. Боберський, Соціалський рух, Др. І. Крип'якевич, Коротка історія укр. війська, Вол. Дорошенко, Українство в Росії, А. Жук, Союз визволення України, Проф. Гр. Микетей, Червоний Хрест і ин.

Поза тим в календарі поміщено багато поезій найвизначніших наших письменників, дібраних так, щоб доповнювали й поглиблювали зміст відповідних статей.

Ціна календаря незвичайно дешева, всього 1 Кор. 20 сот.

„Вістник С. в. Укр.“ на фронті в однім австрійсько-українським полку.

Купуйте отсі дешеві видання „Союзу визволення України“:

- Тарас Шевченко. Кобзарь. Вибір поезій, випуск I. і II. Відень, 1915. Ціна кожного вип. брош. 1 кор., в оправі 1 кор. 40 сот.
- Відомости про російську Україну (Січовим Стрільцям). Царгород, 1915. З друкарні „Союзу визволення України“. Ціна 15 сот.
- Сім Пісень. Гостинець для українських вояків від „Союзу визволення України“ (з потами). Ціна 20 сот. (При масових замовленнях знижка 25%).
- На переломі. Календарь „Союзу визволення України“ на рік 1916. Відень, 1915. (Незабаром вийде з друку). Ціна 1 кор. 20 сот.
- Др. Володимир Левицький. Як живеть ся українському народови в Австрії. Відень, 1915. Ціна 20 сот.
- Др. Вол. Старосольський. Національний і соціальний момент в українській історії. Відень, 1915. Ціна 10 сот.
- Др. Л. Цегельський. Самостійна Україна. Звідки взяли ся і що значать назви „Русь і Україна“. З картою України. Відень, 1915. Ціна 30 сот.
- { Б. Ленкий. Чим жива українська література? } Відень, 1915.
- { В. Сімович. Короткий огляд укр. літератури. } Ціна 20 сот.
- „Великий Лях“ Т. Шевченка, З передмовою й поясненнями д-ра В. Сімовича. Відень, 1915. Ціна 30 сот.
- Проф. М. Грушевський. Як жив український народ. Коротка історія України. З малюнками. Царгород, 1915. Ціна 50 сот.
- Богдан Заклинський. Що треба знати кождому Українцеві? Відень, 1915. Ціна 20 сот.
- Українські колядки. Третє видання. Відень, 1916. Ціна 20 сот.
- Всі видання можна набути в адміністрації видань С. В. Укр. Wien, VIII., Josefstädterstrasse 79, II. Stiege, Tür 6. Книгарням знижка 25 процент. Гроші просить ся висилати з гори переказом або поштовими марками.

Зміст: „Україна“. — Ол. Колесса. Пісня з великих днів. — У. С. С. Юра Шкрумеляк. В рідвяну ніч. — Др. М. Лозинський. Гаїччина в життю України. IV—V. — Др. Й. П. З зайнятої України. — Тарас Вірний. Похорони У. С. Стр. — М. Троцький. Суспільний розклад у Росії. — В. Темницький З театру війни й політики. — З листу д. В. О. до „Союзу в. Укр.“ — Василь Семирєнко (посмертна згадка). — Вісти. — Бібліографія. Українські колядки; La Revue Ukrainienne ч. 4—5; Ф. Колесса. Воєнні квартети на муж. хор.; Жовнярські пісні О. Ю. Федьковича; В. Плавлюк. Воєнні пісні; Центральні сили і Българія; Arnaldo Fraccaroli. La pressa di Leopoli e la guerra austro-russa in Galizia.

Відповідає за редакцію: Волод. Біберович.
З друкарні Адольфа Гольцгаузена у Відні.